

СТАНОВИЩЕ

От доц. д-р Елка Трайкова

За дисертационния труд на Биляна Борисова Гаврилова

На тема „Българският художествен авангард

Контексти. Типологизация. Проявления

За присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Научна специалност 05.04. 04 Българска литература

СУ „Св. Климент Охридски“

Факултет по славянски филологии

Дисертационният труд прави опит за концептуално осмисляне на българския литературен авангард през теоретичната концепция на Петер Бюргер, развита в книгата му „Теория на авангарда“. Биляна Борисова прилага неговият модел за типологизация на авангардните явления като исторически и аисторически. Интерпретативната призма, която авторката обосновава във въведението и в първа глава на дисертацията („Авангардът от първата половина на XX век – историческо похищение на автономността на изкуството“), всъщност до голяма степен ограничава възможностите ѝ за създаване на оригинална концепция за изследване на авангардните естетически парадигми и литературноисторически сюжети. Именно поради ограниченията, които неизбежно налага всяка рамка, колкото и широка да е тя, колкото и продуктивни възможности да предлага, трудът чете твърде еднозначно, а в известен смисъл и предубедено авангардните явления както в европейското, така и в българското културно пространство през 20-те – 40-те години на XX век. За Б. Борисова естетическите провокации на авангарда, заявени в манифестни текстове, радикалното преобръщане на традиционни поетически кодове, отласкането от знакови художествени образи в емблематични художествени произведения са обект на твърде много изследвания. Затова тя насочва своето внимание към това как провокирането на един нов художествен изказ и неговото налагане в манифестни текстове и изяви, създават устойчиви културни парадигми, пораждат авангардни творчески и екзистенциални ценностни идентификации. Целта на дисертационния текст е да покаже как

историческият и в по-малка степен аисторическият авангард творят „българското литературно и художествено поле в междувоенния период“ (с.10). Разглеждан в този контекст, дисертационният текст създава едно хомогенно пространство, в което се срещат документалното и аналитичното в очертаването на историческото време като сцена, на която литературата осъществява своите провокации, сблъсквайки елитарност и тривиалност, клишета и авангардност.

В главата „Раждането на авангарда от духа на „голямата“ война“, в опита си да създаде ярка социално-политическа картина, като декор на литературата, търсеща своята нова идентичност, авторката ни въвлеча в лабиринт от добре познати събития и фактологични детайли. Наслагването на поредица от научни открития, извеждането на акценти от философските системи на Людвиг Витгенщайн и на Анри Бергсон, („Научна и философска база на историческия авангард“), създават един възможен синтез между политически, социокултурен и научен контекст, в който се случват авангардните направления в граничната ситуация на 20-те години.

В този сложен, динамично променящ се хронотоп Б. Борисова разглежда „Естетическите изяви на историческия авангард“ в тяхната хронологична подреденост и изчерпателност. Това е и едно от научните достойнства на дисертацията. В нея има много добре структурирано и обективно представено познание, което би било полезно на различни читателски аудитории. В този смисъл важни като документално уплътняващи текста са и двете приложения към шеста глава „Българският художествен авангард“. В първата част от този същностен за дисертацията текстови корпус е разгледан „Български аисторически художествен авангард“. Тук авторката, следвайки избраната теоретична матрица, създава една предпоставена конструкция, в която вмества добре познати литературноисторически сюжети. Представени са издания („Везни“, „Пламък“), манифестни текстове на Гео Милев и Чавдар Мутафов, техни поетични и прозаични творби, които тя в известен смисъл пренарежда ценностно, като настояват за невалидност на утвърдени критически оценки и традиционно заемани позиции в литературния канон. В същото време обаче вкарва класически автори и текстове в нови, доста спорни критически шаблони. Например, вместването на поезията на Н. Фурнаджиев в „кубо-фовистичната вакханалност на новата сетивност“, е по-скоро ефективна фраза, отколкото доказана литературоведска теза, въпреки интересните, но бегло маркирани наблюдения върху

„категорично нарушената традиционна сетивна видимост на изображението“ (с.119) в „Пролетен вятър“. Вдъхновеният, есеистичен анализ на Далчевата поезия успява да убеди непредубедения читател в неговата „авангардистка естетическа провокация“, но със сигурност затруднява разбирането на това как тя се превръща в „излаз към озримия се „нов“ свят“.

Българският исторически художествен авангард според авторката „насочва цялостната си енергия в собственото си налагане и утвърждаване“ (с. 143). В този смисъл тя обръща особено внимание на изграждане на неговата идентичност като творческо себеутвърждаване и създаване на собствени, провокативни модели на поведение и публични реализации.

Дисертацията аргументирано показва как авангардът нарушава тривиалните очертания на естетическите норми, как се създават оригинални поетички и запомнящи се автори фигури. Авторката обръща специално внимание на идентичността на твореца. Ямболските модернисти и Вапцаров, спред нея, са емблематични примери за внимателно изграждане и последователно отстояване на личностното поведение и визия. Това е и една от целите на нейното изследване - да покаже различните лица, жестове и сюжети на историческия авангард. Именно тяхното многопосочно, неравностойно случване ги прави интересни за паралелно проучване. Не съм убедена обаче, че поезията на Вапцаров, Ламар и артистичните изяви на ямболските авангардисти са персонажите, които превръщат картината на българския исторически авангард в хармонично завършена, подредена и убедителна. Напротив, именно със своята несъвместимост, самоценност и самодостатъчност те показват тесните граници на този модел, неговата консервативност и утопичност. Българските авангардни сюжети, конкретните анализи на текстове – поетични и прозаични, екзистенциалните жестове на творците, периодичните издания, които създават, твърде настойчиво оспорват опозицията исторически – аисторически авангард, в която са положени. Стройната теоретична концепция, която авторката последователно прилага, разбира се е един от възможните, но със сигурност не най-актуалният и продуктивен подход към осмислянето на българския литературен авангард.

Като цяло дисертационният труд на Б. Борисова е сериозно литературноисторическо изследване, в което има добре систематизирано познание и интересни, провокиращи идеи. Качествата на текста, както и спазването на законовите изисквания ми дават основание да предложа присъждането на образователната и научна степен „доктор“ по специалността Българска литература на Биляна Борисова Гаврилова.